

The Impacts of Coronavirus Pandemic on the Iranian Contemporary Arts

Fateme Shahroodi*

Assistant Professor, Art Faculty, Islamic Azad University, Tehran Central Branch, Tehran, Iran

Received: 2, Jul. 2020

Accepted: 21, Sep. 2020

Abstract

In order to study the impacts of the Coronavirus pandemic on the Iranian contemporary arts, particularly in painting, sculpture, theatre, and cinema, this article is deeply conducted in the field of sociology of art with both shaping and reflection approaches. The study uses a descriptive-analytical research method, and information on the analytical research method was collected through library and field methods. In this regard, Iran has considered a spatial territory, and the focus of the study is on artistic activities in Tehran in the period from March to September 1999. Moreover, research tools such as observation, interviews, and reports of experts, artists, and active experts of major and influential art centers were used. The findings of this descriptive-analytical study reveal that the pros of Coronavirus challenges may lie on the Internet capacities and capabilities as well as virtual networks which facilitate showcasing or selling the artifacts, e-learning or online education, performing competitions, meetings, seminars, and other areas of the arts which have been less experienced previously. Before, it was widely accepted that the arts inherently correlated to the physical environment and activities. But in the lock-down or quarantine periods, to protect artists and art activities, virtual environments have played an important role to keep on exhibitions, visual crafts trading, online movies, performances, drive-in cinemas, live Instagram actions, and blended learning options that reflect the critical situation within the art society. Even though the mentioned facilities can not compete for the conventional methods, in the post-Corona era, it keeps attracting the audience and supports economic efficiency in the arts. Furthermore, art productions, meetings, seminars, and competitions with the theme of Coronavirus itself will enhance people's participation, sympathy, and solidarity to suggest a national and global challenge that re-admits art shaping approaches.

Keywords: Iranian Contemporary Art, Corona virus in Iran, Sociology of Art, Shaping and Reflection Approaches.

---

* pajooheshhonar@yahoo.com

پیامدهای بحران بیماری کرونا در هنر معاصر ایران

فاطمه شاهرودی *

استادیار رشته پژوهش هنر، گروه پژوهش هنر، دانشکده هنر دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۳۱

نوع مقاله: ترویجی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۴/۱۲

چکیده

این مقاله با هدف بررسی تأثیر بیماری کرونا بر هنر معاصر ایران با تکیه بر هنرهای نقاشی، مجسمه‌سازی، تئاتر و سینما و با نظری بر رویکردهای بازتاب و شکل‌دهی در حوزه جامعه‌شناسی هنر انجام شده است. در پژوهش حاضر از روش تحقیق توصیفی-تحلیلی استفاده شده و اطلاعات به روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی جمع‌آوری شده است. در این راستا کشور ایران به عنوان قلمرو مکانی در نظر گرفته شده و تمرکز مطالعه بر فعالیت‌های هنری در تهران و در محدوده زمانی اسفند ۹۸ تا شهریور ۹۹ است. همچنین از ابزارهای پژوهش همچون مشاهده، مصاحبه و گزارش از خبرگان، هنرمندان و کارشناسان فعال، مراکز هنری اصلی و تأثیرگذار بهره گرفته شده است. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد یکی از پیامدهای مثبت بحران کرونا توجه به ظرفیت‌ها و امکانات موجود در اینترنت و شبکه‌های مجازی در راستای عرضه و فروش آثار هنری، آموزش، برگزاری مسابقه‌ها و همایش‌ها و سایر حیطه‌های مربوط به هنر است که کمتر مورد توجه قرار گرفته یا آزموده شده بود. در سال‌های قبل، این تصور که ذات و ماهیت هنر، حضور فیزیکی افراد در اکثر فعالیت‌ها را طلب می‌کند امری پذیرفته شده بود اما در دوره قرنطینه برای جلوگیری از توقف یا کند شدن فعالیت‌های هنری اقدام‌هایی چون نمایش و فروش مجازی آثار بصری، نمایش آنلاین، اکران آنلاین، سینما ماشین، لایواینستاگرام و آموزش مجازی هنر به مرحله اجرا رسید که نشان از بازتاب شرایط خاص جامعه در هنر دارد. موارد فوق نمی‌تواند در همه زمینه‌ها جایگزین شیوه‌های حضوری و معمول گذشته شود اما اجرای آنها در دوره پساکرونا در کنار شیوه‌های پیشین باعث جذب بیشتر مخاطب و بهره‌وری بیشتر اقتصادی در هنر خواهد شد. از سوی دیگر تولید آثار هنری، برگزاری نشست‌ها، همایش‌ها و مسابقه‌های هنری با موضوع کرونا راهی برای همدلی، هم‌فکری، هشدار و مشارکت افراد جامعه برای حل مشکلی ملی و جهانی است که بر رویکرد شکل‌دهی هنر صحنه‌ای دوباره می‌نهد.

کلیدواژه‌ها: هنر معاصر ایران، ویروس کرونا در ایران، جامعه‌شناسی هنر، رویکرد بازتاب و شکل‌دهی.

مقدمه

شمار زیادی از آثار هنری در قالب سبک‌ها و مکاتب مختلف نه تنها می‌توانند تحولات اجتماعی و شرایط جامعه را بازتاب دهند بلکه توان تأثیر و شکل‌دهی افکار، ارزش‌ها و تصمیم‌های افراد آن جامعه را نیز دارند. تحولاتی که بر عالم هنر^۱ تأثیر می‌گذارند فقط شامل رویدادهای مثبت نیست و بیماری‌های همه‌گیر، حوادث طبیعی مانند سیل و زلزله، تحریم‌ها و جنگ‌ها را نیز شامل می‌شود. به نظر می‌رسد در چند دهه پس از وقوع انقلاب اسلامی ایران، تحولات ناشی از همه‌گیر شدن بیماری کرونا بیشترین بازتاب و تأثیر را بر هنر معاصر ایران داشته است.

شروع قرنطینه و محدودیت‌های ناشی از بیماری کرونا، در ابتدای اسفند ۹۸ که به تعطیلی مراکز و نهادهای فرهنگی، هنری و دانشگاهی انجامید، باعث شد روند تولید و عرضه آثار هنری و همچنین آموزش هنر با موانع مختلفی روبه‌رو شود. هنرمندان و دست‌اندرکاران جامعه هنری ایران در شرایط جدید تمام تلاش خود را به کار بستند تا بتوانند به نوعی محدودیت‌های پیش رو را کنار بزنند و مانع توقف یا کندی جریان هنر شوند.

همان‌طور که دووبینیو نیز بیان می‌کند موجودیت اثر هنری با ویژگی‌های یک دوره تاریخی، یک گروه اجتماعی و تجربه اجتماعی رابطه دارد [۱]. در واقع آثار هنری یکی از راه‌های شناخت جوامع است زیرا «شرایط، ویژگی‌ها و تحولات اجتماعی در آثار هنری معاصر بازتاب دارد» [۲]. از سوی دیگر نمی‌توان تأثیر آثار هنری را بر شکل‌دهی افکار، تصمیم‌ها و واکنش‌های افراد جامعه انکار کرد. رابطه متقابل مورد بحث در جامعه‌شناسی هنر با «رویکرد بازتاب» و «رویکرد شکل‌دهی» تبیین و توضیح داده می‌شود که چارچوب نظری پژوهش حاضر را فراهم کرده است.

بازتاب بحران کرونا و محدودیت‌های ناشی از آن در فعالیت‌های هنری به تحولات و تجربه‌های جدید در شیوه‌های آموزش هنر، عرضه و فروش آثار هنری منجر شده است. برخی هنرمندان نیز در راستای ایفای مسئولیت اجتماعی خود و با هدف مشارکت در مبارزه با کرونا، آگاهی‌رسانی یا همدلی با جامعه به خلق آثار هنری پرداختند

زیرا «بسیاری از تغییرات ارزشی و رفتاری در جوامع مختلف تحت تأثیر آثار هنری رخ می‌دهند [۳]. از سوی دیگر، همایش‌ها و مسابقه‌های هنری با محوریت بحران و بیماری کرونا نیز از سوی مراکز و نهادهای هنری برگزار شد که نقش و تأثیر آنها بر جامعه ایران را نمی‌توان انکار کرد.

با توجه به مطالب فوق، پژوهش حاضر در پی پاسخ به این پرسش است که پیامدهای ناشی از این بحران در هنر معاصر ایران چه بوده است. بسیاری از پیامدها و تغییرات ناشی از کرونا، فرصت‌ها و امکاناتی را در جامعه هنری ایران ایجاد کرد که ادامه آنها در دوره پساکرونا نیز ممکن و حتی ضروری به نظر می‌رسد. همان‌طور که فاضلی نیز بیان می‌کند بحران کرونا ضرورت تغییر در حوزه‌های مختلف را اثبات کرد [۴]. بنابراین شرح این تغییرات و توجه به مزایا و معایب آنها با هدف کمک به امکان‌سنجی ادامه آنها در دوران پساکرونا از دیگر اهداف این مقاله است. محدوده آثار هنری مورد بررسی این مطالعه در حیطه هنرهای بصری شامل نقاشی و مجسمه‌سازی و در زمینه هنرهای نمایشی شامل تئاتر و سینما است. محدوده زمانی این پژوهش از ابتدای اسفند ماه ۹۸ که فعالیت مراکز هنری به صورت تعطیل یا نیمه‌تعطیل درآمد تا نیمه شهریور ۹۹ در نظر گرفته شده است. قلمروی مکانی پژوهش حاضر نیز محدود به کشور ایران بوده است. از آنجا که تمرکز فعالیت‌های هنری در شهر تهران است و تعداد بیشتر سینماها، نمایش‌خانه‌ها، گالری‌ها و سایر مراکز فرهنگی و دانشگاهی در آن قرار دارد انجام مطالعات میدانی برای جمع‌آوری اطلاعات با هدف دقت و عمق بیشتر به این شهر محدود شده است. در این راستا شرایط فعالیت‌های هنری در دوره بحران کرونا و همچنین شیوه‌ها و راهکارهای غلبه بر این محدودیت‌ها از سوی هنرمندان و مدیران در حوزه عرضه، فروش، آموزش هنر و رویدادهای هنری مانند مسابقه و همایش‌ها هنری شرح داده شده است و به صورت اجمالی مزایا و محدودیت‌های آنها برشمرده می‌شود.

پیشینه تحقیق

در خصوص تأثیر بیماری کرونا بر جامعه ایران پژوهش‌های کاربردی و راهگشای مختلفی انجام شده اما بخش بسیار محدودی از آنها به حیطه فرهنگ و هنر

1. Art World

ذکر نشده است. از سوی دیگر با توجه به گذشت زمان، این پژوهش رویدادهای دیگری در زمینه هنرهای سینما و تئاتر مانند لایوهای اینستاگرام را مورد بررسی قرار داده است.

از جمله پژوهش‌های دیگر می‌توان به مقاله آذری و فردوسی (۱۳۹۹) تحت عنوان «خیال موسیقی و بحران کرونا» اشاره کرد که به تأثیر بیماری کرونا و تبعات آن بر عرصه موسیقی ایران پرداخته است. در این مطالعه پس از توصیف وضعیت موسیقی جهان و ایران در دوران بحران کرونا، به آسیب‌شناسی وضعیت موسیقی کشور بر اساس گزارش مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری (۱۳۹۵) و ترسیم چشم‌انداز موسیقی در دوره کرونا و پس از آن پرداخته شده است [۶]. نویسندگان در نهایت نتیجه می‌گیرند که انتقال فضای آموزش و مصرف موسیقی به فضای مجازی در آینده‌ای نزدیک منجر به این امر خواهد شد که سبک تولید، آموزش و مصرف موسیقی در کشور بیش از پیش مستقل از فرایندهای بوروکراتیک و قانونی پیش برود [۶]. نظر به جامع بودن پژوهش مذکور و همچنین تخصص نداشتن نگارنده در عرصه موسیقی، در پژوهش حاضر به هنر موسیقی پرداخته نشد.

در زمینه تصویر می‌توان از مقاله حسنی (۱۳۹۹) نام برد که با عنوان «کرونا، فاصله اجتماعی و فرهنگ ویدیویی پلتفرمی» انجام شده است. در این مقاله ظهور «یک جامعه جهانی بصری ویدیویی محور» مورد کاوش و کنکاش قرار گرفته و بر این امر تأکید می‌شود که «کرونا سبب شد تا پیوند عمیق‌تر و صمیمانه‌تری با صفحه نمایش، از صفحه نمایش بزرگ گرفته تا خرده صفحه‌های تلفن همراه شکل بگیرد؛ اما این روند در قالب ازدیاد مصرف «ویدیو» شکل گرفت که پلتفرم‌های ارائه‌کننده خدمات ویدیویی، رسانه‌های اجتماعی تصویری (به ویژه پخش زنده اینستاگرام) و همین‌طور پیام‌رسان‌های مختص تماس ویدیویی در کانون آن قرار داشتند» [۷].

مطالعات زیادی می‌توان بر شمرد که بر رابطه هنر و اجتماع متمرکز شده و چارچوب نظری آنها شامل رویکرد بازتاب یا شکل‌دهی است که برای تبیین و تحلیل این مقاله به کار رفته است. اما بیشترین تحقیقات در این زمینه توسط راودراد [۱۲، ۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۳، ۲] انجام شده است. او همچنین کتاب الکساندر (۱۳۹۰) با عنوان «جامعه‌شناسی

اختصاص یافته است. یکی از دلایل این امر تعداد کم تحقیقات کاربردی نسبت به تحقیقات بنیادی در حوزه هنر است. از سوی دیگر، جدید و نوظهور بودن موضوع «کرونا و هنر» نیز عاملی مؤثر در تعداد کم پژوهش‌های موجود محسوب می‌شود. در واقع مقاله‌های علمی معتبر و پژوهش‌های دانشگاهی کافی در مورد موضوع پژوهش حاضر در محدوده زمانی مورد نظر آن یافت نشد و در این زمینه بیشتر می‌توان به پایگاه‌های خبری، روزنامه‌ها و صفحه‌های شخصی اینترنتی مراجعه کرد. مهم‌ترین منبع در رابطه با موضوع هنر و کرونا به مجموعه مقاله‌هایی مربوط می‌شود که به صورت کتابی با عنوان «کرونا و جامعه ایران: سوبه‌های فرهنگی و اجتماعی» توسط پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات منتشر شده و تعداد محدودی از مقاله‌های آن به موضوعات هنر و فرهنگ اختصاص یافته که در ادامه به آنها اشاره خواهد شد.

نزدیک‌ترین مطالعه به پژوهش حاضر به مقاله فرشید نیک (۱۳۹۹) مربوط می‌شود که با عنوان «تولید و عرضه آثار هنری در دوران کرونا» به بررسی تأثیر این ویروس بر هنرهای موسیقی، سینما، تئاتر و همچنین موزه‌های مشهور جهان پرداخته است. او در پژوهش خود ضمن تأکید بر تغییر مواجهه افراد با فناوری اینترنتی و نحوه استفاده آنها از شبکه‌های اجتماعی به دلیل شیوع بیماری کرونا و محدودیت‌های حاصل از آن، به نحوه‌های جدید عرضه آثار هنری مانند بازدید مجازی از موزه‌ها، اکران آنلاین فیلم‌ها و اجراهای مجازی موسیقی و تئاتر اشاره می‌کند. او مقاله خود را با این دیدگاه به پایان می‌رساند که «تمام این تغییرات، تأثیراتی ماندگار بر شیوه‌های عرضه آثار محصولات فرهنگی و هنری داشته است که آینده نوینی را برای هنر و فرهنگ رقم خواهد زد. پس از کنترل این بیماری، شاهد اتفاق‌های جدیدی در عرضه هنر خواهیم بود که بازگشت به حالت پیش از آن را ناممکن می‌کند» [۵].

مطالعه فرشید نیک (۱۳۹۹) بیشتر هنرهای اجرایی و نمایشی را مورد بررسی و تأکید قرار داده است. در واقع تفاوت پژوهش حاضر با مقاله مورد بحث بیش از هر چیز توجه به عرصه‌ها و هنرهای دیگر چون نقاشی و مجسمه‌سازی، مراکز آموزشی و دانشگاهی هنر، نمایشگاه‌ها و گالری‌ها، مسابقه‌ها و همایش‌ها است که در مقاله مذکور

مزایا و معایب آنها را از نزدیک درک و در مقاله انعکاس داده است.

بخشی از اطلاعات در مورد پیامدهای ویروس کرونا بر هنر از طریق مصاحبه نیمه‌باز^۱ انجام شده است. در واقع با طرح پرسش‌هایی روشن و هدفمند که از قبل تعیین شده بودند نگارنده این فرصت را یافت تا به اطلاعات دقیق‌تری دست یابد. مبنای انتخاب مصاحبه‌شوندگان نقش و جایگاه آنها در جامعه هنری، میزان فعالیت هنری و شناخت آنها از وضعیت موجود در دوره قرنطینه بوده است. به عبارت دیگر خبرگان، متخصصان و هنرمندان شاخص به عنوان مصاحبه‌شونده انتخاب شدند.

گزارش شفاهی به عنوان یکی از روش‌های مرسوم جمع‌آوری اطلاعات در هنر، به شیوه‌ای اشاره دارد که افراد، فرایندی مانند آموزش یا فراگیری هنر که در متن آن قرار دارند را برای پژوهشگر شرح می‌دهد. «این شیوه که بیشتر برای شناخت موانع موجود در ذهن و درون آزمودنی‌ها به کار می‌رود تلاش می‌کند با ورود به محتوای ذهنی آزمودنی‌ها پی به واقعیت نهفته در آنها ببرد. برای نمونه، در زبان‌آموزی، این شیوه بر این فرض استوار است که یادگیرندگان می‌توانند اطلاعات خردمندانه و مهمی را در مورد چگونگی یادگیری خود ارائه دهند» [۱۵]. از شیوه گزارش شفاهی در زمینه آموزش و همچنین فراگیری هنر به شیوه مجازی در دوره قرنطینه، در کلاس‌های دروس عملی و نظری و ثبت پیامدهای مثبت و منفی آن بر آموزش دانشگاهی هنر، در مقاله حاضر استفاده شده است. در این راستا دو مرکز دانشگاهی که نماینده دانشگاه‌های سراسری و آزاد بودند انتخاب شدند. مورد اول دانشکده هنر دانشگاه تربیت مدرس و همچنین دانشکده هنر دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی به عنوان نمونه دوم برای ثبت گزارش و بازخورد آموزش مجازی در هنر مورد بررسی قرار گرفت.

مبنای انتخاب مراکز و کانون‌های هنری، با هدف بررسی پیامدهای ویروس کرونا، بر اساس اهمیت و میزان فعالیت آنها در جامعه هنری تهران بوده است. بنابراین، مراکزی چون خانه هنرمندان، فرهنگستان هنر و گالری گلستان برای بررسی گزینش شدند.

هنرها: شرحی بر اشکال زیبا و مردم‌پسند هنر» که بخشی از آن به رویکرد فوق و پژوهش‌های انجام شده در این زمینه اختصاص دارد را به فارسی برگردانده است [۱۳]. با توجه به محدودیت حجم مقاله فقط به چند مورد از پژوهش‌های فوق اشاره خواهد شد. راودراد و حیران‌پور (۱۳۹۲) در مقاله خود با عنوان «تحولات بازتاب جنگ در سینمای ایران» نشان داده‌اند که بازتاب جنگ در سینما روندی شامل نمایش دلآوری‌های رزمندگان در زمان جنگ در دهه ۶۰ تا اواخر این دهه، بازنمایی وضعیت آوارگان و رزمندگان بازگشته از جنگ در اواخر دهه ۶۰ تا دهه ۸۰ تا آثار صلح‌طلبانه و ضدجنگ دهه ۸۰ و پس از آن را داشته است [۱۱]. همچنین نتایج پژوهش فدائی و همکاران (۱۳۸۳) در خصوص «تأثیر فیلم‌های کمدی در کاهش افسردگی بیماران اسکیزوفرنی» که روی ۵۰ نفر از بیماران بیمارستان رازی انجام شده نشان می‌دهد که «فیلم‌های کمدی سبب کاهش معنادار از نظر آماری در افسردگی بیماران اسکیزوفرنی با اقامت طولانی در بیمارستان روانی می‌شوند [۱۴].

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع کیفی و روش تحقیق آن توصیفی-تحلیلی است. شیوه گردآوری مطالب به صورت روش کتابخانه‌ای و همچنین میدانی انجام شده است. در روش میدانی از مشاهده، مصاحبه و گزارش شفاهی برای جمع‌آوری اطلاعات بهره گرفته شده است.

روش مشاهده یکی از متداول‌ترین روش‌ها در پژوهش‌های مربوط به هنر است که برای بررسی پدیده‌ها و تأثیر آن بر مخاطب به کار برده می‌شود. در بررسی شیوه‌های نوین عرضه آثار هنری همچون سینما ماشین، اکران آنلاین، نمایش آنلاین و آموزش مجازی از مشاهده مشارکتی استفاده شده است. از آنجا که نگارنده خود مدرس هنر است و در دوره قرنطینه نیز بارها در طرح عرضه آثار هنری به صورت آنلاین شرکت کرده است بنابراین به عنوان عضوی در جامعه مورد پژوهش با پیامدهای مثبت و منفی شیوه‌های جدید عرضه آثار هنری آشنا شده و با مشارکت کنندگان تعامل داشته است. همچنین با مشاهده چندباره آثار هنری که به شیوه‌های مجازی عرضه شدند

«آثار هنری موجودیت بسته، خودشمول و متعالی ندارند، بلکه فرآورده اعمال تاریخی خاصی‌اند که در شرایطی معین، گروه‌های اجتماعی قابل شناسایی آنها را انجام می‌دهند، بنابراین، مهر عقاید، ارزش‌ها و شرایط زندگی آن گروه‌ها و نمایندگان‌شان را در هنرمندان خاص، بر خود دارند» [۱۶].

الکساندر در مورد این رویکرد - که اغلب «نظریه بازتاب» نامیده می‌شود- معتقد است که این نام‌گذاری چندان صحیح نیست زیرا این رویکرد نظریه رسمی یا روشی واحد و یگانه برای برای تبیین رابطه هنر و جامعه به شمار نمی‌آید بلکه استعاره‌ای برای فهم این رابطه است [۱۳].

در رویکرد شکل‌دهی، تأثیر هنر بر جامعه مورد توجه و بررسی قرار می‌گیرد. «هنگامی که مردم می‌گویند اثر هنری خاصی جامعه را به این شکل تحت تأثیر قرار می‌دهد، در واقع به رویکرد شکل‌دهی متوسل شده‌اند [...] نظریه‌های شکل‌دهی در غالب موارد به تأثیرات منفی هنر بر جامعه نظر دارد [...] اما برای تبیین هنر با رویکرد شکل‌دهی به ضرورت لازم نیست که تأثیراتی منفی در بین باشد. هنر می‌تواند جامعه را به شیوه‌هایی مثبت نیز شکل دهد» [۱۳]. در واقع در این رویکرد می‌توان از تأثیرات مخرب فیلم‌های دارای صحنه‌های خشن بر کودکان سخن گفت و از سوی دیگر به پوشش زنان در سریال شهرزاد اشاره کرد که به طراحی ماتوهایی با همان سبک و سیاق منجر شد و مورد استقبال بانوان ایرانی قرار گرفت. فیلم هامون (۱۳۶۸) نیز در زمان خود موفق شد توجه و علاقه شماری از جوانان را به مطالعه فلسفه و شعر جلب کند.

در خصوص دو دیدگاه فوق نقد و بحث‌های متعددی انجام شده که نشان از پیچیده بودن ارتباط متقابل هنر و جامعه دارد. راودراد بر نبود امکان بازتاب تمامی واقعیت در آثار هنری تأکید می‌ورزد. از دیدگاه او هنگام بازتاب جامعه در آثار هنری ممکن است بخش‌های خاصی از واقعیت نشان داده و بخش‌های بسیاری نادیده گرفته شود. در مجموع، او ایده بازتاب عین به عین جامعه در آثار هنری را خام و ساده‌اندیشانه می‌انگارد [۱۲]. الکساندر در مورد رویکرد بازتاب معتقد است که اکثر جامعه‌شناسان هنر عقیده دارند آثار هنری می‌توانند اطلاعاتی از جامعه‌ای که در آن تولید شده‌اند را بیان کنند اما این امر پیچیده‌تر از ترسیم خطی واحد و مستقیم بین هنر و جامعه یا کاربرد

با توجه به مطالب فوق گام‌های پژوهش حاضر به شرح زیر است:

۱. تعیین قلمر مکانی و زمانی پژوهش؛
۲. گزینش مراکز فرهنگی، هنری و دانشگاهی اصلی و مهم؛
۳. گزینش خبرگان، مسئولان و هنرمندان فعال؛
۴. جمع‌آوری اطلاعات: از طریق منابع مکتوب، مشاهده، مصاحبه و گزارش؛
۵. نگارش، طبقه‌بندی و تحلیل داده‌ها بر اساس چارچوب نظری؛
۶. نتیجه‌گیری.

چارچوب نظری

بیماری کرونا به عنوان تحول اجتماعی تأثیرگذار از یک سو بر سازوکار تولید، توزیع و مصرف هنر در جامعه معاصر ایران تأثیر گذاشته و از سوی دیگر در دوره بحران و قرنطینه ناشی از این بیماری، نمی‌توان تأثیر و نقش برخی تولیدات هنری را به عنوان عواملی چون آگاهی‌دهنده، هشداردهنده و تسلی‌بخش و ... انکار کرد. بنابراین یکی از راهگشایترین چارچوب‌های نظری برای پژوهش حاضر که رابطه دوسویه هنر و اجتماع را تبیین می‌کند رویکرد بازتاب^۱ و رویکرد شکل‌دهی^۲ است.

در رویکرد بازتاب تأثیرات جامعه و تحولات آن بر شکل‌گیری آثار هنری مورد بررسی قرار می‌گیرد. زیرا «آثار هنری همواره علامت و نشان جامعه معاصر خود را در پیشانی دارند» [۱۰] و اطلاعاتی در مورد آن به ما می‌دهند. به عنوان مثال آثار سینمایی تا حد زیادی بیان‌کننده وضعیت زنان آن جامعه است یا تبلیغات متعدد تلویزیونی در زمینه نرم‌افزارهای آموزش زبان به کودکان نشان از دغدغه و علاقه والدین در آموزش و پرورش فرزندان خود از ابتدای کودکی است. در این دیدگاه هنر همچون آینه‌ای در مقابل جامعه در نظر گرفته و بر این امر تأکید می‌شود که آثار هنری از تحولات و جریان‌های جامعه هم‌عصر خود تأثیر می‌پذیرند و آنها را به نمایش می‌گذارند. در این نگرش

1. Reflection Approach
2. Shaping Approach

۱. بازتاب بحران کرونا در هنر

تولید

با شروع قرنطینه تولید آثاری مانند فیلم و تئاتر که فرایند تولید آنها به صورت جمعی و گروهی انجام می‌شود تقریباً متوقف شد و بازیگران، کارگردانان و سایر دست‌اندرکاران این هنرها به ناچار خانه‌نشین شدند. شرایط پیش‌آمده برای هنرمندانی که در خلق اثر خود وابسته به جمع نیستند مانند نقاشان چندان نامطلوب نبود زیرا آنها فارغ از کار و مسئولیت‌های اجتماعی همچون تدریس، فرصت یافته بودند که در خانه یا کارگاه شخصی خود به خلق آثار هنری بپردازند.

اما برای مجسمه‌سازان، که تهیه مواد و مصالح اولیه، استفاده از افراد کمکی برای اجرا و ساخت اثر، کارگاه‌های قالب‌گیری و ریخته‌گری آنها را درگیر فرایند جمعی تولید اثر می‌کند، شرایط خلق اثر هنری با محدودیت‌های بیشتری مواجه است. در این رشته هزینه مواد و مصالح، کارگاه‌های ریخته‌گری و قالب‌گیری و دستمزد افراد کمکی همچون سایر هزینه‌ها در جامعه بالا رفته است. زمان تحویل کارهای سفارش گرفته شده نیز با توجه به محدودیت‌های موجود کمی طولانی‌تر شده اما کار تولید متوقف نشده است.

عرضه آثار هنری

عرضه و فروش مجازی آثار هنری با تعطیلی گالری‌ها بیشتر مورد توجه قرار گرفت. پیش از این نیز گالری‌های مجازی مانند لیلیت اقدام به برپایی نمایشگاه‌های مجازی هنرمندان نقاش و مجسمه‌ساز می‌کردند و بیشتر گالری‌ها نیز نمونه آثار هنرمندانی که در سالن‌های گالری نمایشگاه داشتند را از طریق سایت گالری یا اینستاگرام به نمایش می‌گذاشتند اما نمایش و فروش مجازی آثار در دوره بحران کرونا بیش از پیش به عنوان نیاز و راه‌حل در شرایط موجود مطرح شد. به عنوان نمونه گالری گلستان، که جزء گالری‌های فعال تهران محسوب می‌شود، و از ۷ اسفند ۹۸ تعطیل شده بود، در اردیبهشت ماه ۹۹، با درج جمله «ما نمایشگاه‌های مجازی‌مان را روز جمعه آغاز می‌کنیم به یاد جمعه‌های شلوغ گالری گلستان» تصمیم به برپایی نمایشگاه مجازی و نمایش آثار در سایت گالری گرفت.

استعاره آینه است. او پس از بیان نقدهای وارد بر این رویکرد، آینه‌های غیرتخت کار گذاشته شده در مرکز تفریحی که تصویر دگرگون شده و نافرمانی ایجاد می‌کنند را استعاره مناسب‌تری نسبت به آینه تخت برای توضیح رابطه هنر و جامعه می‌داند [۱۳]. در مورد رویکرد شکل‌دهی نیز نقدهای زیادی وارد شده و پذیرش تام و تمام آن مانند رویکرد بازتاب مورد تردید قرار گرفته است. می‌توان چنین گفت که «مردم، آدم آهنی نیستند که هنر را کامل و بدون فکر و بدون نقادی دریافت کنند؛ اما این امر، امکان تأثیرگذاری هنر بر انسان‌ها را نفی نمی‌کند [...] و در مجموع، تصور اینکه هنر در حقیقت هیچ تأثیری بر جامعه ندارد، مشکل است» [۱۳].

تحلیل پیامدهای بحران کرونا در هنر

نخستین پیامد بیماری کرونا با تعطیلی مراکز و نهادهای فرهنگی هنر، گالری‌ها، سینماها، و تماشاخانه‌ها اتفاق افتاد. در زمینه آموزش هنر نیز شرایط موجود به تعطیلی مراکز آموزشی و دانشگاه‌ها منجر شد. توقف ناگهانی فعالیت‌های هنری باعث شد جامعه هنری ایران در شوک و ناباوری فرو فرو رود. در واقع، تأثیرات کرونا بر جامعه هنری ضرورت تشکیل نهاد یا مرکزی متشکل از مدیران و هنرمندان رشته‌های مختلف هنری برای حل مشکلات در موقعیت‌های خطیر و بحرانی را بیش از پیش یادآور شد. امید به کنترل و از بین رفتن بیماری در نیمه فروردین رنگ باخت و هنرمندان و مدیران در جست‌وجوی راهکارهایی برای رونق دنیای هنر برآمدند.

در این بخش به شرح و تحلیل پیامدهای بحران کرونا در جامعه ایران از دو دیدگاه بازتاب و شکل‌دهی خواهیم پرداخت. در خصوص بازتاب بحران کرونا در هنر و تلاش‌های انجام شده برای غلبه بر آن، سه زمینه تولید، عرضه و آموزش هنر در نظر گرفته شده است. در ادامه نقش شکل‌دهنده و مؤثر هنر در جامعه تحت سیطره بیماری کرونا بررسی خواهد شد.

«اکران آنالاین» با ذات سینما که لازمه آن دیدن جمعی فیلم روی پرده است چندان همخوانی ندارد اما این شیوه از نمایش نه فقط در دوره بحران و تعطیلی سینماها بلکه در شرایط عادی نیز به عنوان یکی از راه‌های نمایش آثار سینمایی مطرح است. زیرا «به اعتقاد کارشناسان سینما، ظرفیت اکران سالانه فیلم‌ها در کشورمان، کمتر از تولیدات سالانه است؛ بنابراین هر سال شماری از آثار سینمایی از چرخه اکران عمومی باز می‌مانند» [۱۷]. بنابراین با اکران آنالاین، فیلم‌های بیشتری امکان نمایش عمومی پیدا می‌کنند. اما این نوع از نمایش مشکلاتی را نیز با خود به همراه داشته است که می‌توان به امکان دانلود غیرقانونی، مهلت محدود چند ساعته پس از خرید بلیط برای دیدن اثر و فقدان امکان دانلود فیلم برای خریدار اشاره کرد. در مجموع می‌توان چنین گفت که اکران آنالاین نمی‌تواند جایگزین نمایش آثار در سالن‌های سینما بشود اما در کنار اکران در سالن‌ها، گزینه‌ای مناسب برای کسانی است که به دلایلی امکان حضور در سالن‌های سینما را ندارند یا وجود فاصله مکانی زیاد تا نزدیک‌ترین سالن سینما بتوانند همزمان با اکران عمومی، از تماشای فیلم‌ها لذت ببرند.

«سینما ماشین»^۱ تمهید دیگری بود که برای نمایش فیلم‌ها در شرایط قرنطینه اندیشیده شد. تجربه سینما ماشین به پیش از انقلاب باز می‌گردد. «سینما تهران پارس یا همان «دراپوین سینمای تهران پارس» که در سال ۱۳۳۹ در تپه‌های تهران پارس تأسیس شد، نخستین «سینما ماشین» در ایران محسوب می‌شود. در این سینما، تماشاگران با ماشین‌های خود وارد محوطه سینما می‌شدند و از درون خودروهای خود اقدام به تماشای فیلم می‌کردند و به هر خودرو بلندگوی مخصوص داده می‌شد که بینندگان برای خود صدای آن را کم یا زیاد کنند» [۱۸].

در نخستین تجربه سینما ماشین پس از انقلاب، فیلم خروج در بهار ۱۳۹۹ روی صفحه بزرگی در پارکینگ برج میلاد با ظرفیت ۱۶۰ ماشین در دو سانس به نمایش درآمد. تماشاگران تحت تدابیر بهداشتی وارد محوطه می‌شدند و در حالی که به جای صندلی سینما بر روی صندلی ماشین خود نشسته بودند فیلم را می‌دیدند. صدای فیلم نیز از طریق

گالری‌های دیگر نیز در اقدامی مشابه اقدام به برگزاری نمایشگاه اما به شیوه مجازی کردند.

علاوه بر این، برخی از رویدادهای هنری که هر سال برگزار می‌شد به صورت مجازی انجام شد. به عنوان نمونه گالری گلستان نمایشگاه «۱۰۰ اثر، ۱۰۰ هنرمند» خود که طی ۲۸ سال گذشته در مرداد ماه برپا می‌شد را به صورت آنالاین برگزار کرد. علاقه‌مندان این نمایشگاه، که به دلیل مجازی بودن بر خلاف گذشته دیگر محدودیت اندازه آثار در آن مطرح نبود، می‌توانستند از طریق سایت گالری آثار را دیده و در صورت تمایل خریداری کنند.

در خصوص مزایا و معایب عرضه مجازی آثار بصری به نظر می‌رسد عرضه و نمایش مجازی این آثار مانع توقف فروش آثار هنری هنگام تعطیلی گالری‌ها می‌شود اما نمی‌توان مشاهده تصویر اثر روی صفحه نمایش کامپیوتر یا موبایل را با مشاهده رنگ و بافت اثر به صورت حضوری و بی‌واسطه مقایسه کرد. این امر در مورد آثار مجسمه نسبت به آثار نقاشی به دلیل سه بعدی بودن بیشتر مصداق دارد. در واقع قدم‌زدن اطراف یک مجسمه و مشاهده آن از زوایای مختلف، درک و دریافتی متفاوت از دیدن تصویر آن در مخاطب ایجاد می‌کند.

سینماها نیز پس از اعلام محدودیت‌ها و تعطیلی مراکز هنری و فرهنگی، ملزم به اجرای محدودیت‌ها و بستن گیشه‌های خود روی علاقه‌مندان این هنر شدند. در خصوص فیلم‌هایی که در انتظار نمایش در سینماها بودند، «اکران آنالاین» فیلم به عنوان نخستین اقدام مؤثر برای برون‌رفت از شرایط موجود و جلوگیری از زیان اقتصادی آنها عملی شد. در فروردین ماه، فیلم «خروج» به کارگردانی ابراهیم حاتمی‌کیا به جای اکران در سالن‌های سینما، به عنوان نخستین تجربه در این زمینه، در فیلم‌مو و نماوا به نمایش درآمد. در ماه اردیبهشت نیز فیلم طلا (۱۳۹۷) به کارگردانی پرویز شهبازی به عنوان دومین فیلم به صورت آنالاین اکران شد. پس از این دو اثر، فیلم‌هایی که اکران آنها در سینما به دلیل تعطیلی سینما متوقف شده بود و حتی فیلم‌های توقیفی نیز به فهرست فیلم‌های اکران آنالاین پیوستند. از دیگر فیلم‌های اکران آنالاین می‌توان به فیلم‌های منشی مخصوص من (۱۳۹۳)، زیر نظر (۱۳۹۷)، بهت (۱۳۹۶) و لتیان (۱۳۹۷) اشاره کرد.

1. Drive-in Cinema

هنرمندان قبل از اجراها مصاحبه انجام شود. این پروژه به مدت ۱۰ شب و از تاریخ ۱۷ تا ۲۶ فروردین ماه برگزار شد و در آن نمایش‌هایی که آماده اجرا بودند یا اجراشان به دلیل شیوع بیماری کرونا در اسفند ماه متوقف شده بود به صحنه رفتند.

دو نمایش نیز از طریق درگاه اینترنتی تیوال، به صورت آنلاین (زنده) و تعاملی، به کارگردانی آریان رضایی برگزار شد. نمایش اول با عنوان «آقای شادی» با بازی افشین هاشمی طی روزهای ۱۱ و ۱۲ اردیبهشت ۹۹ از تیوال پخش شد. نمایش «خانم آنلاین» با بازی نسیم ادبی نیز در روزهای ۱۸، ۱۹ و ۲۸ اردیبهشت اجرا شد. منظور از «تعامل» در این دو نمایش، ارتباط تماشاگر با بازیگر از طریق پیامک تلفنی یا ارسال نظر از طریق کامپیوتر در زمان اجرای زنده نمایش است. در نمایش «آقای شادی» تماشاگران می‌توانستند پیامک بدهند و در اجرای خانم آنلاین مخاطبان از طریق ارسال پیام نوشتاری با بازیگر ارتباط داشتند.

به نظر می‌رسد که این شیوه از اجرا بهتر از تعطیلی کامل تئاتر در دوره بحران و قرنطینه است اما نمی‌توان انکار کرد که تئاتر آنلاین نمی‌تواند حس و حال تئاتر زنده روی صحنه را داشته باشد. نسیم ادبی، بازیگر تئاتر «خانم آنلاین»، در این زمینه می‌گوید «اجرای آنلاین هم به عنوان سبک می‌تواند مورد توجه قرار بگیرد ولی همه می‌دانیم که نمی‌تواند جایگزین تئاتر صحنه‌ای شود. تماشای تئاتر در سالن حس و حال بسیار متفاوتی دارد تا اینکه از طریق دوربین، نمایشی را ببینیم. این شیوه‌ها گاهی می‌تواند جالب باشد ولی تئاتر یعنی ارتباط نفس به نفس تماشاگر و بازیگر. در این شرایط که هیچ کاری را نمی‌توانیم روی صحنه ببریم، بهتر است دنبال فضاها و تجربه‌های تازه باشیم تا اینکه دست روی دست بگذاریم و منفعل بمانیم. درست است ریشه ما اجرای زنده تئاتر است و هرگز از اصل خود جدا نمی‌شویم ولی نمی‌توانیم همیشه هم مستبد باشیم و در به روی همه تجربه‌های تازه ببندیم. اجرای آنلاین هم شیوه‌ای است که می‌توان آن را آزمود و اگر موفق بود، سپس می‌تواند در کنار اجرای صحنه‌ای تئاتر به شکل مقطعی و به عنوان امکانی تازه وجود داشته باشد» [۲۰].

موج افام پخش می‌شد. طبق دستورالعمل اجرای این طرح، به دلیل محدودیت دید سرنشینان عقب، در هر خودرو حداکثر دو نفر برای تماشای فیلم حضور داشتند و ماشین‌های غیرسواری و سنگین برای دید بهتر سایر مخاطبان اجازه ورود نداشتند. پس از برج میلاد، مراکز دیگری در تهران همچون فرهنگسرای خاوران، ورزشگاه تختی و ورزشگاه انقلاب کرج و همچنین در مشهد با تجهیز خود به اجرای طرح «سینما ماشین» پرداختند.

سینما ماشین راهکار مناسبی برای نمایش فیلم‌ها در شرایط بحرانی ناشی از کرونا و جلوگیری از زیان اقتصادی است، اما در مجموع فارغ از معایب و کاستی نیست. به عنوان نمونه قرار گرفتن خودروها کنار هم به گونه‌ای است که امکان خروج پیش از اتمام فیلم وجود ندارد و تماشاگران ملزم به حضور و تماشای فیلم تا پایان فیلم‌اند. همچنین سالن‌های سینما از نظر دما، تهویه، بلندگوهای پخش صدا، صندلی و سایر موارد به گونه‌ای طراحی و ساخته می‌شوند که آسایش تماشاگران را تأمین کنند، بنابراین سالن‌های سینما قابل مقایسه با فضای محدود و بسته یک خودرو نیستند.

در مجموع «اکران آنلاین» و «سینما ماشین» در شرایط پس از کرونا به نمایش آثاری که شانس اکران در سالن‌های سینما را ندارند کمک می‌کند. در واقع «ظرفیت سینماهای ما گنجایش حجم [همه] تولیدات سال را ندارند. طبق آمار سالانه، بین ۷۰ تا ۱۵۰ فیلم در سینمای ایران تولید می‌شود. از میان این آثار کمتر از ۴۰ درصد شانس اکران دارند و بیشتر آنها در حسرت اکران می‌مانند. با حسابی سرانگشتی، با توجه به سرنوشتی که بسیاری از این آثار پیدا می‌کنند در عمل میلیاردها تومان از سرمایه سینما دور ریخته می‌شود» [۱۹].

«تئاتر آنلاین» به عنوان راهکاری در حوزه تئاتر در شرایط قرنطینه و تعطیلی مراکز فرهنگی و هنری انجام شد. اولین تجربه در این زمینه از طریق همکاری سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران با تلویزیون اینترنتی نمایش نت انجام پذیرفت. پردیس تئاتر تهران ۷ سالن تخصصی حرفه‌ای خود برای اجرای تئاتر در اختیار نمایش نت قرار داد، یکی از سالن‌های پردیس نیز به تجهیزات و پلاتوها اختصاص یافت تا از طریق آن بتوان با مدیران و

آموزش هنر

از ابتدای اسفند ماه که طی بحران ناشی از بیماری کرونا، مراکز آموزشی و دانشگاهی هنر تعطیل شد، برخی کلاس‌های خصوصی و تمامی مراکز دانشگاهی، آموزش خود را از طریق مجازی ادامه دادند. آموزش مجازی هنر موافقان و مخالفان زیادی در پی داشت و بحث‌های متعددی در خصوص مزایا و معایب آن مطرح شد. از جمله معایب آموزش مجازی می‌توان به مواردی چون نبود ارتباط مؤثر چهره به چهره، امکان نداشتن آموزش با کیفیت در مورد کلاس‌های کارگاهی و عملی، نظارت نداشتن کامل استاد بر حضور فعال و مؤثر دانشجوی در کلاس، مشکلات و محدودیت‌ها در برگزاری آزمون پایان ترم، وجود مشکلات فنی مانند قطع و وصل شدن صدا و اینترنت اشاره کرد. مزیت‌های این شیوه از آموزش شامل مواردی همچون صرفه‌جویی در وقت و هزینه‌های رفت‌وآمد، خستگی کمتر استاد و دانشجوی طی رفت‌وآمد، کمتر شدن ترافیک شهری، صرفه‌جویی در هزینه‌های دانشگاه، امکان ضبط و گوش کردن دوباره کلاس برای دانشجویان است.

در خصوص کاربرد شیوه مجازی تدریس در دوره پساکرونا با توجه به ویژگی‌ها و ماهیت دروس نظری و عملی در حوزه هنر به نظر می‌رسد در تدریس دروس نظری هنر، آموزش مجازی تجربه خوبی به شمار آمده و با ارتقاء زیرساخت‌های فنی می‌تواند در دوره پساکرونا به عنوان روشی مفید برای دروس نظری ادامه داشته باشد. اما در خصوص کلاس‌های کارگاهی و عملی، محدودیت‌های این شیوه مانع آموزش با کیفیت قابل قبول یا بالا خواهد شد.

بخشی از لایوهای اینستاگرامی را می‌توان در حوزه آموزش گنجانده زیرا در شرایط خاص قرنطینه و دسترسی نداشتن به کتابخانه‌ها، نشست‌ها و سایر مراکز و نهادهای آموزشی، پاسخگوی نیاز و اشتیاق علاقه‌مندان در این زمینه بود. شبکه اجتماعی اینستاگرام که بیشتر برای تفریح و تبلیغات به کار می‌رفت در دوره قرنطینه تبدیل به امکانی برای نشست‌های تخصصی و آموزشی هنر با هنرمندان و کارشناسان هنری شد. خانه هنرمندان در لایو اینستاگرام خود روزهای دوشنبه را به مباحث مرتبط با سینما همچون وضعیت نقد در سینمای ایران اختصاص داد. در روزهای جمعه نیز مجموعه نشست‌های «نقش پژوهش در خلق

هنر» انجام شده و موضوع‌هایی مانند ارتباط فرهنگ و هنر، مجله‌های هنری، رسانه‌های جدید در هنر و روش تحقیق در هنر مورد بحث قرار گرفت. گالری ویستا یکی از نخستین گالری‌های فعال در زمینه در گفت‌وگوهای زنده در اینستاگرام بود که در روزهای چهارشنبه هر هفته، مباحثی در مورد هنر امروز مانند بازار هنر، طراحی معاصر و هنر محیطی را با متخصصان و کارشناسان مطرح و مورد بررسی قرار می‌داد.

لایوهای اینستاگرامی کارشناسان و هنرمندان را می‌توان از جمله پیامدهای مثبت شرایط قرنطینه دانست که در دوره پساکرونا نیز می‌تواند در کنار مراکز فرهنگی و هنری و دانشگاه‌ها در رشد و گسترش مباحث نظری هنر مؤثر باشد.

۲. نقش شکل‌دهی هنر در بحران کرونا

همان‌طور که پیشتر گفته شد آثار هنری می‌توانند به رفتارها، ارزش‌ها و افکار جامعه شکل دهند [۳]. نقش شکل‌دهی و تأثیر هنر در جامعه ممکن است با قصد و نیت هنرمند در خلق اثر هنری همراه باشد. اما در عین حال این امکان نیز وجود دارد که هنرمند اثری را خلق کند و تأثیرات و پیامدهای پیش آمده در جامعه مدنظر او نبوده باشد.

در شرایط قرنطینه برخی هنرمندان اقدام به خلق آثاری که از لحاظ موضوع و محتوا با بحران موجود ارتباط داشتند کردند. هدف از تولید این آثار آگاه‌سازی، پیشگیری، تشویق به ماندن در خانه، اجرای پروتکل‌های بهداشتی و توصیه شده توسط وزارت بهداشت، اعتراض به شرایط موجود و تلاش برای بهبود آن، تسلی و آرامبخشی است.

آثار گرافیتی^۱ به واسطه سرشت بنیادین خود در شرایط بحرانی جز نخستین آثار تولید شده محسوب می‌شوند زیرا نسبت به بسیاری از آثار هنری دیگر زمان کمتری صرف خلق آنها شده یا همچون برخی آثار هنری مانند آثار سینمایی مراحل تکمیلی و پایانی طولانی یا نیاز به کار گروهی ندارد. پس از شیوع بیماری کرونا نیز تصاویر آثار

۱. منظور از گرافیتی تصاویر، اشکال و حروفی است که با اسپری و ماژیک بر روی دیوار عمومی شهرها کشیده شده و معمولاً با هدف ابراز اعتراض یا عقیده شخصی انجام می‌شود.

پرس تی‌وی نمایش داده شد. «این مستند از روزهای اولیه ویروس کرونا و تلاش پزشکان و پرستاران در بیمارستان و از سوی دیگر مجاهدت گروه‌های جهادی و انتظامی در شهر برای ضدعفونی کردن معابر را به تصویر می‌کشد» [۲۳].

در زمینه نقاشی نیز هنرمندان در صفحه‌های شخصی خود یا در نمایشگاه‌های مجازی بحران کرونا را محور اصلی آثار خود قرار دادند. یکی از موارد در این زمینه تولید ماسک‌هایی با نقاشی‌های زیبا و جذاب برای کودکان و بزرگسالان بود که در تشویق افراد برای استفاده از ماسک بی‌تأثیر نبوده است. در زمینه نمایشگاه مجازی با موضوع کرونا می‌توان به نمایشگاه ابراهیم حقیقی^۲ با عنوان «کرونا ایسم» اشاره کرد که در خرداد ماه در سایت گالری گلستان به نمایش و فروش آنلاین گذاشته شد.

در اقدامی دیگر، گالری گلستان در زمینه کرونا و نقاشی کودکان، فراخوان مسابقه نقاشی برای کودکان زیر ده سال را اعلام کرد. این آثار که تا ۲۰ اردیبهشت به ایمیل گالری ارسال شده بودند توسط نقاشان شناخته شده داوری شده و تعدادی از آنها نیز در اینستاگرام گالری به نمایش گذاشته شد. در این مسابقه کودکان ایران و دنیا، نگاه، خاطرات و تصاویر ذهنی خود را از بحران جهانی کرونا همراه با بیم‌وامیدهای کودکانه خود از قرنطینه، در خانه ماندن، قدردانی از جامعه پرستاران و پزشکان و درس خواندن در خانه و ... را نقاشی می‌کنند. پس از فراخوان گالری گلستان، شهرداری تهران و همچنین کارخانه روغن زیتون مینودشت نیز به جمع حامیان این مسابقه پیوستند و جوایزی را برای نفرات برتر در نظر گرفتند.

خانه هنرمندان در شهریور ماه نمایشگاه مجازی گرامیداشت یاد شهدای سلامت را برگزار کرد. تمامی آثار این نمایشگاه که شامل ۲۵ پرتو نقاشی شده از شهدای سلامت توسط مرتضی رضایی و ۱۴ نقاشی‌خط از فرحناز محمدی یکتا است به کادر پرتلاش و فداکار درمان هدیه شده است.

۲. ابراهیم حقیقی (۱۳۲۸ ه.ش.). هنرمند و مدرس پیشکسوت رشته طراحی گرافیک که از جمله کارهای او می‌توان به طراحی نشان جشنواره فیلم فجر اشاره کرد.

گرافیتی بر دیوار شهر نقش بسته و در برخی موارد نیز این آثار به سرعت از طریق صفحه‌های اینترنتی یا شبکه‌های اجتماعی به اشتراک گذاشته شد.

«اگرچه هم انتقاد سیاسی و هم اجتماعی در گرافیتی ایران به چشم می‌خورد، انتقاد اجتماعی بارزترین وجه گرافیتی مشاهده شده در مناطق شهری است» [۲۱]. محور اصلی موضوع‌های آثار گرافیتی پس از شیوع بیماری کرونا شامل مواردی چون وضعیت شغلی و معیشتی پرستاران و مطالبات آنها، اختصاص تجهیزات پزشکی بیشتر به بیمارستان‌ها، شرایط زندانیان و در معرض خطر ابتلا بودن آنها و همچنین ترغیب افراد به رعایت پروتکل‌های بهداشتی بوده است. این آثار که به طور کلی به صورت تک‌رنگ (سیاه) و با روش استنسیل^۱ کار شده نشان از تلاش پدیدآورندگان آن برای اتمام سریع کار و ناشناس بودن دارد که ریشه در ذات و جوهر این آثار دارد.

فیلم‌سازان نیز بنا به مسئولیت اجتماعی خود و با هدف آگاه‌سازی و مشارکت در حل مشکل ملی و جهانی به خلق آثاری با موضوع کرونا همت گماردند. به عنوان نمونه فیلمسازان زنجانی با حمایت انجمن سینمای جوانان زنجان، به تولید آثاری با مضمون پیشگیری، آگاهی‌بخشی و امیدآفرینی برای مقابله با کرونا پرداختند که شامل انیمیشن، فیلم داستانی و فیلم آموزشی می‌شود. بیگلی، مسئول دفتر انجمن سینمای جوانان زنجان، با بیان اینکه آثار ساخته شده در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی نمایش داده می‌شوند، از آثار خلاق، کوتاه و مؤثری حمایت می‌کند که در راستای پیشگیری، آگاهی‌بخشی و امیدآفرینی در مبارزه با کرونا ساخته شده باشند [۲۲]. در زمینه فیلم‌های مستند نیز می‌تواند به فیلم مستند «شهر آرام» به کارگردانی مهدی لارویی اشاره کرد که از شبکه

۱. روش استنسیل (Stencil) یا شابلون، یک روش سریع برای چاپ است که در آن خطوط پیرامونی طرح بر روی صفحه‌ای صاف کشیده شده و بخش‌هایی از آن از صفحه بریده و جدا می‌شود تا پس از قرار دادن صفحه (شابلون) بر روی دیوار و اسپری کردن رنگ بر روی آن، طرح مورد نظر بر دیوار نقش شود. از این روش در ابتدای انقلاب برای شعارنویسی یا چاپ تصاویر امام خمینی استفاده می‌شد.

همایش‌ها، عرضه، فروش و سایر حیطه‌های مربوط به هنر است که پیش از این کمتر دیده یا آزموده شده بود. پیشتر، این تصور که لازمه هنر به دلیل ذات آن حضور فیزیکی افراد در هر فعالیتی را طلب می‌کند چندان مناقشه‌برانگیز نبود اما با شروع محدودیت‌ها و برای ادامه فعالیت‌های هنری بسیاری از این اقدام‌ها از طریق شبکه‌های مجازی و برای اولین بار به مرحله اجرا رسید. برخی از راهکارهای فوق نمی‌تواند جایگزین شیوه‌های معمول در هنر شود اما اجرای آنها در کنار روال پیشین می‌تواند به جذب بیشتر مخاطبان به آثار هنری و رشد و بهره بیشتر اقتصادی منجر شود. شرایط پیش آمده در پژوهش حاضر به کمک دو رویکرد بازتاب و شکل‌دهی طبقه‌بندی و تبیین شد تا بتوان به جمع‌بندی روشن در خصوص پیامدهای مثبت و منفی این بحران در هنر رسید.

بازتاب بحران و محدودیت‌های دوران قرنطینه در هنر منجر به استفاده از فناوری و امکانات اینترنت در عرضه آثار هنری همچون تئاتر و اکران آنلاین، سینما ماشین، نمایشگاه مجازی، آموزش مجازی، نشست‌ها و همایش‌های مجازی و گفت‌وگوهای زنده در اینستاگرام شد که با وجود محدودیت‌ها و کاستی‌ها خود دریچه‌های جدیدی را به جامعه هنری ایران گشوده به نحوی که به نظر می‌رسد بسیاری از این شیوه‌ها در دوره پس از کرونا نیز به موازات شیوه‌های معمول امکان و توجیه اجرایی شدن دارند.

از مزایای این طرح‌ها می‌توان به دسترسی بیشتر و ارزان‌تر مخاطبان به آثار هنری، به ویژه برای کسانی اشاره کرد که به دلیل بعد جغرافیایی یا برخی محدودیت‌ها امکان حضور فیزیکی در مراکز هنری را ندارد. همچنین عرضه و فروش آثار هنری بیشتر، رشد اقتصادی، امکان سرمایه‌گذاری و ایجاد فضای‌های رقابتی جدید از دیگر فرصت‌ها و مزایای شیوه‌های مجازی و غیرحضوری عرضه آثار هنری‌اند. در مورد آموزش مجازی هنر نیز بخش عمده‌ای از کلاس‌های نظری با استفاده از آموزش مجازی امکان‌پذیر و برای استاد و دانشجو از لحاظ زمان و هزینه مقرون به صرفه‌تر است. لایوهای اینستاگرامی کارشناسان و هنرمندان نیز از جمله پیامدهای مثبت ناشی از محدودیت‌ها در شرایط قرنطینه است که می‌تواند در آینده نیز در کنار رویدادهای فرهنگی و آموزشی حضوری، در

پژوهشکده هنر فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران در اردیبهشت ماه به منظور تحلیل و بررسی تأثیر بحران و محدودیت‌های ناشی از بیماری کرونا در هنر و جامعه هنری، فراخوان همایش «هنر و بیماری‌های فراگیر: هنر/ کرونا» را با همکاری دیگر سازمان‌های فرهنگی و هنری اعلام کرد. محورهای این همایش شامل آفرینش هنر، اقتصاد هنر، آموزش هنر، نقد هنر و سایر حوزه‌های مرتبط با هنر تعریف شد. در اطلاع‌رسانی اولیه این همایش اعلام شد «در صورت استمرار وضعیت جاری، برگزاری مجازی همایش در دستور کار قرار خواهد گرفت» [۲۴].

در پی مجازی شدن نشست‌ها و گفت‌وگوها، صفحه اینستاگرام ماناگارت^۱ سلسله نشست‌هایی را با عنوان «هنر در بحران» با متخصصان حوزه‌های نقاشی، سینما و تئاتر ترتیب داد. خانه هنرمندان نیز در صفحه اینستاگرام خود در روزهای دوشنبه گفت‌وگوهای زنده‌ای در رابطه با سینما و کرونا همچون تأثیر اکران آنلاین بر سیستم سینما و ساخت آثار مستند در دوران کرونا را به بحث و نظر گذاشت.

آثار هنری، مسابقه‌ها و لایوهای اینستاگرامی با موضوع کرونا از جمله پیامدهای مثبت ناشی از محدودیت‌های ناشی از کرونا است که توجه به امکانات هنر در زمینه ایجاد مشارکت افراد در حل مسائل ملی، توانمندسازی جامعه توسط افراد آن، ایجاد احساس مسئولیت اجتماعی و کنشگری فعال را یادآور می‌شود.

نتیجه‌گیری

پس از شیوع ویروس کرونا و لغو اکثر فعالیت‌های هنری و فرهنگی و در پی آن تعطیلی گالری‌ها، سینماها، سالن‌های نمایش تئاتر، مراکز آموزشی و دانشگاه‌ها اقدام‌هایی از سوی هنرمندان، مدیران و سیاست‌گذاران جامعه هنری ایران برای کاهش محدودیت‌های ناشی از این بحران و جلوگیری از متوقف شدن فعالیت‌های هنری انجام پذیرفت که از طریق اینترنت و به واسطه شبکه‌های مجازی انجام شد. در واقع، یکی از پیامدهای مثبت بحران کرونا توجه به ظرفیت‌ها و امکانات موجود در اینترنت و شبکه‌های مجازی در راستای آموزش، برگزاری مسابقه‌ها و

1. Manaagart

توانمندسازی جامعه هنری در زمینه مباحث نظری هنر مؤثر باشد.

در خصوص محدودیت‌ها و کاستی‌های شیوه مجازی عرضه آثار در زمینه هنرهای نمایشی می‌توان به فقدان امکان ایجاد فضای طراحی شده سالن‌های سینما با هدف راحتی و آسایش مخاطب و همچنین فقدان پرده عریض سینما اشاره کرد که کیفیت تماشای فیلم را می‌افزاید. علاوه بر این، تماشای جمعی فیلم به تنهایی همچون مراسمی آیینی، جذابیتی دارد که از طریق صفحه موبایل یا تلویزیون حاصل نمی‌شود. در مورد نمایش آنلاین تئاتر نیز ویژگی اصلی و هزاران سال تئاتر یعنی اجرای زنده، بی‌واسطه و نفس به نفس بازیگر و مخاطب فراهم نمی‌شود. در خصوص عرضه مجازی آثار بصری نیز به نظر می‌رسد نمی‌توان دریافت و درک آثار بصری روی صفحه نمایش کامپیوتر یا موبایل را با مشاهده رنگ و بافت اثر به صورت حضوری و بی‌واسطه همانند دانست. فقدان درک

جنبه‌هایی از اثر در عرضه مجازی در مورد آثار مجسمه نسبت به آثار نقاشی به دلیل سه بعدی بودن بیشتر صدق می‌کند. در خصوص آموزش مجازی هنر نیز فقدان حضور فیزیکی هنرجویان در مورد دروس عملی بخش عمده‌ای از کیفیت آموزش را کاهش می‌دهد.

جنبه‌ای دیگر از پیامدهای شرایط ناشی از بیماری کرونا را می‌توان در تأثیر و نقش شکل‌دهی آثار هنری در جامعه دانست. در این بحران، خلق آثار هنری، همایش‌ها، مسابقه‌ها و لایوهای اینستاگرامی با موضوع کرونا راهی برای آگاه‌سازی، پیشگیری، همدلی، همفکری و مشارکت افراد جامعه برای حل یک مشکل ملی و جهانی بوده است. در واقع فعالیت‌های فوق‌تأکیدی دوباره به امکانات هنر در زمینه ایجاد مشارکت افراد در حل مسائل ملی، کنشگری، ایجاد احساس مسئولیت اجتماعی و توانمندسازی جامعه توسط هنرمندان است.

References

منابع

- [1] Duvignaud J. The Sociology of Art. (1972). [Sahabi M. Persian Trans]. Tehran: Nashre Markaz. 2001.
- [2] Ravadrad A. Sociological criticism of Art (Persian). In Proceedings of the third Seminar on Art Criticism. Tahoori N. Editor. Tehran: Iranian Academy of Arts. 2008. 75- 94.
- [3] Ravadrad A, Zandi M. The Sociology of Art Work Cinema. (Persian). Research Journal of the Iranian Academy of Arts (Special Issue on Sociological Criticism). 2007. 1 (2): 86- 91.
- [4] Fazeli N. Ethnography of the Iranian corona, in 'Corona and Iran society: Cultural and social aspects' (proceedings) (Persian). Sangi M, Matlabi D, Gholamipoor E. Editors. Tehran: Research Center for Culture, Art and Communications. 2020. 25- 43.
- [5] Farshidnick F. Producing and Presenting Arts in Corona Period, in 'Corona and Iran society: Cultural and social aspects' (proceedings) (Persian). Sangi M, Matlabi D, Gholamipoor E. Editors. Tehran: Research Center for Culture, Art and Communications. 2020. 167- 176.
- [6] Azari N, Ferdosi N. Music fantasy and the Corona crisis, in 'Corona and Iran society: Cultural and social aspects' (proceedings) (Persian). Sangi M, Matlabi D, Gholamipoor E. Editors. Tehran: Research Center for Culture, Art and Communications. 2020. 176- 188.
- [7] Hasani H. Corona, Social distancing and Culture of video Platform, in 'Corona and Iran society: Cultural and social aspects' (proceedings) (Persian). Sangi M, Matlabi D, Gholamipoor E. Editors. Tehran: Research Center for Culture, Art and Communications. 2020. 203- 215.
- [8] Ravadrad A, Rahimi T. The hero's image in Iranian popular cinema in the 80's (2001 – 2011). (Persian). Sociological Journal of Art and Literature. 2016. 7 (2): 185- 206.
- [9] Ravadrad A, Zandi M. Female Role Changes in the Iranian Cinema. (Persian). Global Media Journal. 2006. 1 (2): 23- 50.

- [10] Ravadrad A. Definition of Art from a Sociological Perspective (Persian). In 'Proceedings of the first Seminar on Art Sociology. Yeganeh S. Editor. Tehran: Iranian Academy of Arts. 2008. 15- 35.
- [11] Ravadrad A, Heiranpoor S. The Changes of the Reflections on the Iranian War Cinema. (Persian). Quarterly of Cultural Studies & Communication. 2013. 9 (33): 57- 80.
- [12] Ravadrad A. Iranian playwrights and social developments. (Persian). Iranian Sociological Association. 2006. 17 (1 & 2): 121- 143.
- [13] Alexander V. Sociology of the arts: exploring fine and popular forms. [Ravadrad A. Persian Trans]. 1st Edition. Tehran: Matn Publishers. 2012.
- [14] Fadaei F. Pourreza M. Therapeutic Effect of Comedy Films on Decreasing of Depression in the Schizophrenic Patient. (Persian). Archives of Rehabilitation. 2004. 5 (1 & 2): 12- 16.
- [15] Mirzaei K. [Research, Researching and Writing (Persian)]. 2nd Edition. Tehran: Jameeshenasan. 2011.
- [16] Wolf J. The Social Production of Art. (1987). [Tavakoli N. Persian Trans]. Tehran: Nashre Markaz. 1988.
- [17] Tejaratnews. Hatamikia's film "Exit" will be released online (Persian). (2020 April 6). Available at: <https://b2n.ir/247572>
- [18] Salameno. Drive-in cinema returns to Iran again with the movie "Exit" (Persian). (2020 April 28). Available at: <https://b2n.ir/737336>
- [19] Ashiri Y. Online screening: A double opportunity to activate Iranian cinema (Persian). (2020 April 19). Available at: <https://b2n.ir/734159>
- [20] Adabi N. A story of a lonely actress (Persian). (2020 May 7). Available at: <https://b2n.ir/553445>
- [21] Kousari M. Graffiti in Iran: Between Art and Subculture. (Persian). Sociological Journal of Art and Literature. 2010. 2 (1): 65- 102.
- [22] Bigli L. 10 short films on corona prevention were made in Zanjan (Persian). (2020 April 16). Available at: <https://b2n.ir/374911>
- [23] Amadkhabar. Quiet city (Persian). (2020 July 3). Available at: <https://b2n.ir/229836>
- [24] Laleh A. Conference of Arts and Corona (Persian). (2020 April 14). Available at: <https://b2n.ir/849620>